

**КАФЕДРА ФІНАНСОВОГО
МЕНЕДЖМЕНТУ**

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ ТА БІЗНЕСУ**

ЗАТВЕРДЖУЮ
Декан факультету
доц. А. В. Сташин

_____ (підпис)

“23” січня 2020 р.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД»

галузь знань 28 «Публічне управління та адміністрування»

спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»

освітній ступінь: бакалавр

ЛЬВІВ 2020

Програма навчальної дисципліни «Фінансове забезпечення територіальних громад»
галузь знань 28 «Публічне управління та адміністрування», спеціальності 281
«Публічне управління та адміністрування», освітнього ступеня «бакалавр» – 10 с.

Розробник:

Татарин Н.Б. – доцент кафедри фінансового менеджменту, к.е.н., доцент

Робоча програма розглянута на засіданні кафедри фінансового менеджменту
Протокол від 09 січня 2020 р. № 6

Завідувача кафедри
фінансового менеджменту

_____

проф. Ситник Н.С.

«09» січня 2020 року

Затверджено Вченою радою факультету

Протокол № 7 від "23" січня 2020 року

ЗМІНИ
до програми навчальної дисципліни

Навчальний рік	Дата засідання кафедри (перезатвердження навчальної програми)	Номер протоколу	Підпис завідувача кафедри

© Татарин Н.Б., 2020 рік
© ЛНУ імені Івана Франка, 2020 рік

РОЗДІЛ 1. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Предмет навчальної дисципліни

Предметом вивчення дисципліни є освоєння нового механізму бюджетного регулювання, що змінює підходи до формування фінансового забезпечення місцевих бюджетів.

Мета навчальної дисципліни

Метою викладання дисципліни є:

- допомогти студентам розібратись у теоретичних та практичних новаціях законодавства щодо формування та виконання місцевих бюджетів;
- надати студентам теоретичні знання щодо структури загального фонду місцевих бюджетів;
- ознайомити студентів із призначенням та структурою спеціального фонду бюджетів об'єднаних територіальних громад;
- розкрити підхід до формування місцевих бюджетів на основі використання програмно-цільового методу;
- сформувані у студентів розуміння особливостей фінансування проектів розвитку об'єднаних територіальних громад;
- сформувані у студентів систематизовані знання щодо контролю у бюджетному процесі, аудиту ефективності виконання бюджетних програм, бюджетного моніторингу.

Основні завдання

Завданнями вивчення навчальної дисципліни є:

- вивчення теоретичних основ і форм функціонування фінансового забезпечення територіальних громад, оволодіння основними прийомами та методами, що використовуються для ефективного управління фінансовими ресурсами територіальних громад;
- висвітлення теоретичних основ функціонування в ринковій економіці таких економічних категорій як бюджет, місцевий бюджет, спеціальний та загальний фонд місцевого бюджету, міжбюджетні відносини, а також визначення на цій основі методологічних засад формування фінансування проектів розвитку ОТГ та бюджетного контролю і моніторинг.

1.1. Місце навчальної дисципліни в структурно-логічній схемі

Попередні дисципліни	Наступні дисципліни
Політичної економіка	Регіональна економіка
Мікроекономіка	Бюджетна система
Макроекономіка	Аудит і оцінювання управлінської діяльності
Економіки і фінанси суб'єктів підприємництва	Фінансова діяльність суб'єктів підприємництва
Публічні фінанси	Державний аудит
Фінанси, гроші і кредит	

1.2. Компетентності та результати навчання за дисципліною:

Компетентності	Результати навчання
Здатність досліджувати тенденції розвитку бюджетної системи за допомогою інструментарію макро- та мікроекономічного аналізу, оцінювати ефективність бюджетної політики.	Знати та розуміти законодавчі, нормативні та інструктивні документи з питань планування та регулювання бюджетної системи
Розуміння особливостей функціонування сучасних світових та національної фінансових систем та їх структури	Знати і розуміти теоретичні основи побудови бюджетної системи України та окремих зарубіжних країн
Здатність здійснювати аналіз бюджетної системи: доходів бюджету, напрямів фінансування видатків	Виконувати необхідні розрахунки бюджетних доходів і витрат на всіх рівнях бюджетної системи
Здатність до діагностики стану фінансових систем (державні фінанси, у тому числі бюджетна та податкова системи, фінанси суб'єктів господарювання, фінанси домогосподарств, фінансові ринки, банківська система та страхування)	Знати та розуміти економічні категорії, закони, причинно-наслідкові та функціональні зв'язки, які існують між процесами та явищами на різних рівнях бюджетної системи
Уміння застосовувати економіко-математичні методи та моделі для визначення обсягів бюджетних видатків, які забезпечують реалізацію функцій держави	Вміти оцінювати бюджетну політику, що проводиться в Україні
Здатність застосовувати знання законодавства у сфері монетарного, фіскального регулювання та регулювання бюджетної системи	Розуміти принципи, методи та інструменти державного та ринкового регулювання діяльності в сфері фінансів, банківської справи та страхування
Володіння базовими знаннями законодавства у сфері бюджетно-податкового регулювання	Вміти складати кошториси бюджетних установ. Вміння визначати розміри соціальних допомог
Навички застосування сучасного інформаційного та програмного забезпечення для отримання та обробки даних у бюджетній сфері	Знаходити резерви додаткових надходжень і економії витрат відповідного бюджету
Уміння складати та аналізувати фінансово-бюджетну звітність	Демонструвати вміння використовувати набуті знання та навички при фінансуванні державного бюджету України, обслуговуванні боргових зобов'язань державного бюджету України, плануванні та контролі бюджету, управлінні державним боргом;
Спроможність виконувати контрольні функції у фінансовій сфері	Володіти методами оцінки стану, проблем та перспектив розвитку бюджетної системи України

РОЗДІЛ 2. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Номер теми	Назва теми
Тема 1.	Характеристика місцевих бюджетів
Тема 2.	Загальний фонд місцевого бюджету
Тема 3.	Спеціальний фонд місцевого бюджету
Тема 4.	Міжбюджетні відносини
Тема 5.	Бюджет орієнтований на результат
Тема 6.	Фінансування проектів розвитку ОТГ
Тема 7.	Бюджетний контроль і моніторинг

РОЗДІЛ 3. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Характеристика місцевих бюджетів

Сутність та роль бюджету в соціально-економічних процесах
Місцеві бюджети у бюджетній системі України
Єдність бюджетної системи і особливе місце в ній місцевих бюджетів
Принципи бюджетної системи України
Бюджетна класифікація та її склад
Бюджетний процес: основні стадії
Учасники бюджетного процесу
Місцеві бюджети: складання, розгляд, прийняття, виконання та звітність
Особливості формування бюджетного календаря в ОТГ
Складання проекту бюджету
Критерії розмежування видів видатків між місцевими бюджетами
Терміни планування бюджетів ОТГ
Звітність про виконання місцевих бюджетів
Особливості фінансування органів місцевого самоврядування європейських країн
Перспективи інтеграції України до Європейського союзу в галузі місцевого самоврядування

Тема 2. Загальний фонд місцевого бюджету

Загальна характеристика доходів і видатків місцевих бюджетів
Джерела і склад доходів місцевих бюджетів
Дохідна частина загального фонду місцевого бюджету
Видатки загального фонду місцевого бюджету
Операції за платежами до загального бюджету
Аналіз виконання місцевих бюджетів за доходами

Тема 3. Спеціальний фонд місцевого бюджету

Доходи спеціального фонду місцевого бюджету
Видатки загального фонду місцевого бюджету
Бюджет розвитку
Операції за платежами спеціального фонду бюджету

Тема 4. Міжбюджетні відносини

Правове регулювання міжбюджетних відносин

Розвиток концепцій реформи системи міжбюджетних відносин в Україні

Розмежування видатків між бюджетами.

Розрахунок видатків, що враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів

Поняття та види міжбюджетних трансфертів. Дотації вирівнювання. Субвенції.

Проблеми економічної ефективності бюджетного вирівнювання в Україні

Механізм вирівнювання за рахунок дотацій

Порядок та умови надання субвенцій

Тема 5. Бюджет орієнтований на результат

Застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі

Гендерно-орієнтоване бюджетування на місцевому рівні

Бюджетні програми ОТГ

Тема 6. Фінансування проектів розвитку ОТГ

Фінансування проектів розвитку ОТГ з державного фонду регіонального розвитку

Альтернативні джерела

Фінансові ресурси комунальних підприємств

Тема 7. Бюджетний контроль і моніторинг

Сутність та завдання бюджетного контролю.

Види, форми та методи бюджетного контролю.

Правове регулювання повноважень суб'єктів бюджетного контролю.

Поняття та види порушень бюджетного законодавства.

Заходи впливу за порушення бюджетного законодавства.

Аудит ефективності виконання бюджетних програм

Бюджетний моніторинг

РОЗДІЛ 4. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

4.1. Основна література

1. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
2. Податковий кодекс України від 03 лютого 2013 р. № 2755-17. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
3. Про бюджетну класифікацію : наказ Міністерства фінансів України від 14.01.2011 р. № 11 (із змінами і доп.) [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Міністерства фінансів України – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.
4. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин : Закон України від 28 грудня 2014 року № 79-VIII. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/79-19>.
5. Про Державний бюджет України на 2020 рік : Закон України від 14.11.2019 № 294-IX [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-20>.
6. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України від 5 лютого 2015 р. № 157-VIII. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/157-19>.
7. Про засади державної регіональної політики від 5 лютого 2015 № 156-VIII. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/156-19>.
8. Про затвердження складових програмної класифікації видатків та кредитування місцевих бюджетів : наказ Міністерства фінансів України від 20 вересня 2017 року № 793 [Електронний ресурс]. // Офіційний сайт Верховної Ради України – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
9. Про здійснення державних закупівель : Закон України від 10 квітня 2014 р. № 1197-VII. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1197-18>.
10. Про співробітництво територіальних громад : Закон України від 17 червня 2014 р. № 1508-VII. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1508-18>.
11. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів від 1 квітня 2014 р. № 333-р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>.
12. Про схвалення Концепції створення інтегрованої інформаційно-аналітичної системи «Прозорий бюджет» : розпорядження Кабінету Міністрів України від 11.02.2016 р. № 92-р [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/92-2016-%D1%80>.
13. Васильєва Н. В., Гринчук Н. М., Дерун Т. М., Куйбіда В. С., Ткачук А.Ф. Місцевий бюджет і фінансове забезпечення об'єднаної територіальної громади. Практичний посібник / [Н. В. Васильєва, Н. М. Гринчук, Т. М. Дерун, В. С. Куйбіда, А. Ф. Ткачук] – Київ : – 2017. – 117 с. URL : <http://www.slg-coe.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/Місцевий-бюджет-ОТГ.pdf>
Дерун Т. М. Практичний посібник з питань формування спроможних територіальних громад / Т. М. Дерун. – Київ : АМУ, 2015. – 40 с. URL : <https://www.auc.org.ua/sites/default/files/library/posibnyk.tergrweb.pdf>
14. Децентралізація. Місцеві бюджети об'єднаних територіальних громад : фін.-аналіт. матеріали / Каб. Міністрів України, М-во регіон. розвитку, буд-ва та ЖКГ України ; підгот. Я. М. Казюк ; консультац. підтримка Я. Джийкіч. – [Київ : б. в.], 2016. – 190 с.

- Муніципальні фінанси: навч. посіб. / За ред. д.е.н., проф. О.П. Кириленко. – Тернопіль: Астон, 2015. – 360 с. URL : <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/12250/1/Муніципальні%20фінанси%20%282015%29.pdf>
15. Наталенко Н. В. Фінанси та бюджет об'єднаної громади (навчальний модуль) / Н. В. Наталенко. – Київ : ІКЦ «Легальний статус», 2016. – 72 с.
  16. Ніколаєва О. М. Місцеві фінанси: навч. посіб. / О. М. Ніколаєва. – К.: ЦУЛ, 2013. – 354 с.
  17. Осадчук С. В. Бюджетна децентралізація: стан і перспективи / С. В. Осадчук [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2008-3/doc/3/15.pdf>.
  18. Прогнозування розвитку територій. Бюджетне прогнозування: навч. посіб. / В. В. Мамонова [та ін.]; за заг. наук. ред. М. М. Білинської. – Київ: НАДУ, 2014. – 200 с.
  19. Прогнозування та управління соціально-економічними процесами в регіоні: монографія / за наук. ред. В. С. Загорського. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2016. – 238 с.
  20. Ткачук А. Про бюджет і не тільки. Спеціально для об'єднаних територіальних громад / А. Ткачук, Н. Наталенко. – Київ : ІКЦ «Легальний статус», 2016. – 76 с.
  21. Фінанси об'єднаних територіальних громад / Стасишин А.В., Татарин Н.Б. та ін.; за заг. ред. Н.С. Ситник. – Львів: Видавництво “Апріорі”, 2019. – 533 с.

4.2. Додаткова література

1. Алексєєв І. В. Бюджетна система: навч. посіб. / І. В. Алексєєв. – К. : Ліра-К, 2010. – 376 с.
2. Буряк П.Ю., Смолінська С.Д., Татарин Н.Б. Фінанси: Підручник. – К.: «Хай – Тек Прес», 2010. – 329с.
3. Василик О.Д. Теорія фінансів. – К.: Центр видавничої літератури, 2005.
4. Говорушко Т. А. Бюджетна система: навч. посіб. / Т. А. Говорушко. – К. : Ліра-К, 2014. – 296 с.
5. Кириленко О.П. Муніципальні фінанси: [навчальний посібник]. / За ред. д.е.н. , проф. О.П. Кириленко. – Тернопіль: Астон. – 2015. – 36-45 с.
6. Клівіденко Л. М. Проблеми формування дохідної частини місцевих бюджетів і шляхи їх вирішення / Л. М. Клівіденко, Л. В. Якимчук // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. – 2016. – № 7.
7. Нескорородева І. І. Бюджетна система в структурно-логічних схемах / І. І. Нескорородева. – К. : Ліра-К, 2012. – 176 с.
8. Рева Т.М. Місцеві фінанси: [навчальний посібник] / Т.М. Рева, К.Ф. Ковальчук, Н.В. Кучкова. – К.: ЦУЛ. – 2014.
9. Сунцова, О. О. Місцеві фінанси / О. О. Сунцова. – К.: ЦУЛ. – 2011.
10. Татарин Н.Б. Бюджетно-податкова політика: основні напрями удосконалення та забезпечення стабільності здійснення в Україні / Татарин Н.Б. // «Вісник Одеського національного університету. Серія «Економіка», 2016. – Т. 21. Вип. 2. – С. 174-178.
11. Татарин Н.Б., Войтович В.В. Місцеві бюджети як фінансова база місцевого самоврядування / Татарин Н.Б., Войтович В.В. // Наукове періодичне видання «Науковий вісник Ужгородського національного університету». Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство», 2017. – Випуск 11. – С. 159-163.
12. Татарин Н.Б., Голік В.І. Місцеві бюджети як основа самостійності місцевого самоврядування / Татарин Н.Б., Голік В.І. // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Економіка і менеджмент». Збірник наукових праць, 2017. Випуск 23. – Частина 2. – С. 72-76.
13. Татарин Н.Б., Муляр В.І. Проблеми формування та використання коштів місцевих бюджетів / Татарин Н.Б., Муляр В.І. // Електронне наукове фахове видання «СХІДНА

- ЄВРОПА: ЕКОНОМІКА, БІЗНЕС ТА УПРАВЛІННЯ». – Випуск 2 (07) 2017. – С. 111-115. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://easterneurope-ebm.in.ua/index.php/7-2017-ukr>
14. Татарин Н.Б., Джуган Л.Б. Місцеві бюджети в контексті фінансової децентралізації / Татарин Н.Б., Джуган Л.Б. // Економіка. Фінанси. Право. Щомісячний інформаційно-аналітичний журнал. – № 1/3'2018. – С. 25-29.
  15. Татарин Н.Б., Михалюк О.В. Бюджетна децентралізація як шлях до зміцнення фінансової самостійності місцевого самоврядування / Татарин Н.Б., Михалюк О.В. // «БІЗНЕС-НАВІГАТОР». – Випуск 2 (45)/2018. – С. 117-120.
  16. Татарин Н.Б., Пупко І.В. Формування місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації / Татарин Н.Б., Пупко І.В. // Науковий журнал «Причорноморські економічні студії». – Випуск. – 29/ 2018. / – С. 85-90.
  17. Татарин Н.Б., Снітко С.О. Формування об'єднаних територіальних громад як ключовий фактор децентралізації фінансових ресурсів / Татарин Н.Б., Снітко С.О. // «Економіка та суспільство». – Випуск №16. – 2018. – С. 822-826. http://economyandsociety.in.ua/journal/16_ukr/125.pdf
  18. Татарин Н.Б., Негода І.І. Бюджетування в Україні: становлення та перспективи розвитку [Електронний ресурс] / Н.Б. Татарин, І.І. Негода // Інфраструктура ринку. – 2018. – №24. – Режим доступу до ресурсу: [http:// www.market-infr.od.ua/uk/24-2018](http://www.market-infr.od.ua/uk/24-2018)
  19. Чала Н. Д. Бюджетна система: навч. посіб. / Н. Д. Чала, Л. В. Лазоренко. – К. : Знання, 2010. – 223 с.
  20. Федосов В. М. Бюджетна система: підручник / В. М. Федосов. – К. : Ліра-К, 2012. – 871 с.
  21. Федосов В.М. Теорія фінансів / За ред. В.М. Федосова, С.І.Юрія. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 576 с.
  22. Шевчук Н.Ю. Структура видатків місцевих бюджетів України та особливості їх побудови / Н. Ю. Шевчук // Актуальні проблеми економіки. – 2015. – № 5.

4.3. Періодичні видання

1. Актуальні проблеми економіки
2. Баланс-Бюджет
3. Бюджетна бухгалтерія
4. Економіка України
5. Економіка, фінанси, право
6. Економіст
7. Казна України
8. Регіональна економіка
9. Світ фінансів
10. Сталий розвиток економіки
11. Фінанси України

РОЗДІЛ 5. ІНТЕРНЕТ САЙТИ

Ресурси мережі Інтернет	Ресурси мережі з навчальної дисципліни
<p>Офіційний сайт Верховної ради України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://rada.gov.ua/.</p> <p>Офіційний сайт Міністерства фінансів України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://mof.gov.ua/uk</p> <p>Офіційний сайт Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.me.gov.ua</p> <p>Офіційний сайт Національного банку України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua</p> <p>Офіційний сайт Асоціації українських банків – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://aub.org.ua</p> <p>Офіційний сайт Державної аудиторської служби України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/index</p> <p>Офіційний сайт Державної фіскальної служби України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sfs.gov.ua</p> <p>Офіційний сайт Державної казначейської служби України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.treasury.gov.ua</p> <p>Офіційний сайт Держкомстату України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/</p> <p>Національна комісія з регулювання ринків фінансових послуг – https://www.nfp.gov.ua</p> <p>Національної Комісії з цінних паперів та фондового ринку – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.nssmc.gov.ua</p> <p>Сайт «Децентралізація влади» – [Електронний ресурс]: – Режим доступу: decentralization.gov.ua/</p> <p>Сайт Інституту бюджету та соціально-економічних досліджень [Електронний ресурс]: – Режим доступу: www.ibser.org.ua</p> <p>Сайт газети «Голос України». [Електронний ресурс] - режим доступу: http://www.golos.com.ua/article/255545</p> <p>Електронна версія газети «Цінні папери України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.finmarket.info/securities_paper/</p> <p>Офіційні сайти обласних державних адміністрацій</p>	<p>Програма навчальної дисципліни</p> <p>Робоча програма навчальної дисципліни</p> <p>Завдання та методичні рекомендації до проведення семінарських занять,</p> <p>Завдання та методичні рекомендації до виконання самостійної роботи (СРС)</p> <p>Завдання та методичні рекомендації до ІРС</p>